

GRENZEN EN GRENSCORRECTIES

23 april

Inleiding

Landsgrenzen lijken onveranderlijk maar zijn dat niet. Af en toe wordt er een landsgrens verlegd. Soms gebeurt dat tijdens een oorlog tussen twee of meer landen of als een gebied binnen een land een onafhankelijk land wordt. Soms spreken twee of meer landen met elkaar af dat hun gezamenlijke grens wordt verlegd. We spreken dan van een grenscorrectie. In alle gevallen komen gebieden in een ander land te liggen. Voor de bewoners van die gebieden verandert het dagelijkse leven vaak ingrijpend. In de loop van de geschiedenis is de grens van Nederland herhaaldelijk veranderd. Denk bijvoorbeeld maar aan de afscheiding van België van Nederland in 1830. Ook veranderen landsgrenzen van karakter. Was nog niet zo lang geleden duidelijk te zien waar het ene land ophoudt en een ander land begint, nu merk je er weinig of niets van als je een landsgrens passeren, zeker zolang je binnen de Europese Unie blijft. Deze lesbrief laat dit allemaal zien.

Deze lesbrief is er één uit de serie 'Grenzen verleggen'. Als aanleiding om deze lesbrief te maken hebben we gekozen een grenscorrectie op 23 april 1949 toen een aantal kleine Duitse gebieden aan de Nederlandse grens kwam te liggen. De grootste waren die rond Elten en Tudderden. In juli 1963 werden ze weer aan Duitsland teruggegeven. In beide gevallen spreken we van een grenscorrectie.

Doelgroep

leerlingen van de groepen 7 en 8 van het basisonderwijs (10-12 jaar)

Doelstellingen

- Leerlingen kunnen uitleggen wat het verschil is tussen een natuurlijke en een kunstmatige grens;
- Leerlingen kunnen uitleggen hoe landsgrenzen ontstaan;
- Leerlingen hebben gezien waardoor landsgrenzen voor reizigers en internationale handel steeds minder een belemmering worden of juist steeds meer een belemmering;
- Leerlingen kunnen vertellen waardoor landsgrenzen zich kunnen verplaatsen en hebben zich een voorstelling gemaakt van wat het betekent als je daardoor in een ander land komt te wonen.

Vakken en kerndoelen

Aardrijkskunde

Domein B: ruimtelijke inrichting

7 De leerlingen begrijpen dat ontwikkelingen in Nederland veelal niet op zichzelf staan, maar zijn ingebed in een breder verband. Aan de orde komen tenminste:

- migraties naar en vanuit Nederland in heden en verleden;
- de Europese Unie;
- Oost-Europa

Domein C: topografie en kaartbeeld

10 De leerlingen kunnen zich een voorstelling maken van de kaart van de eigen omgeving, Nederland, Europa en de wereld. Zo'n kaart bevat de volgende topografische elementen:

- de kaart van de eigen omgeving: belangrijke steden, dorpen, wateren en deelgebieden;
- de kaart van Nederland: provincies, belangrijke steden, wateren en deelgebieden;
- de kaart van Europa: de landen, belangrijke steden, wateren, gebergten en deelgebieden;
- de kaart van de wereld: de werelddelen, belangrijke landen, belangrijke steden, wateren, gebergte en deelgebieden. Onder belangrijke landen wordt ten minste verstaan: landen die in de wereld groot politiek gewicht hebben en landen van waaruit veel bewoners naar Nederland zijn gekomen.

Samenleving

18 De leerlingen kennen enkele hoofdzaken van staatsinrichting en de rol van de burger daarin. Het gaat in elk geval om:

- het gemeentelijk bestuur;
- het landsbestuur: regering, Eerste en Tweede Kamer;
- de betekenis van de monarchie in Nederland;
- het Koninkrijk der Nederlanden;
- het Europees bestuur;
- de politie;

Illustraties

Met dank aan CMO en zijn licentiegevers, Open Monumentendag, NIOD, Nationaal Fotoarchief, gemeente Baarle Nassau.

W

werkbladen

Natuurlijke en kunstmatige grenzen

1. Noem een voorbeeld van een grens tussen twee gebieden. Kun je die grens zien als je van het ene naar het andere gebied gaat? Zo ja, hoe dan wel?

Natuurlijk of kunstmatig

Bord langs de grens tussen
Amerika en Mexico

Misschien heb je bij opdracht 1 als antwoord 'landen' gegeven. Daar gaan we het ook over hebben. We noemen grenzen tussen landen landsgrenzen. De landsgrens van Nederland wordt ook wel Rijksgrens genoemd. Misschien heb je je wel eens afgevraagd: waarom is een grens juist dáár gelegd en niet ergens anders? Je krijgt daar al een idee van als je een kaart met landsgrenzen van een groot gebied vergelijkt met een kaart van hetzelfde gebied met gebergten, moerassen, woestijnen en bossen. Dat zijn moeilijk toegankelijke gebieden. Dan zie je dat landsgrenzen soms langs of door zulke gebieden lopen. Ook loopt een landsgrens

soms langs een rivier of door een meer of zeestraat. Tussen de Verenigde Staten en Mexico bijvoorbeeld loopt de grens voor een deel langs een grote rivier, de Rio Grande. Tussen Spanje en Frankrijk liggen de Pyreneeën. Tussen Frankrijk en Groot-Brittannië ligt het Kanaal.

Landsgrenzen die door of langs moeilijk toegankelijke gebieden, rivieren, meren of zeestraten lopen, heten natuurlijke grenzen.

Grenzen die door makkelijk toegankelijke gebieden lopen, zijn alleen te zien omdat ze met borden en grenspalen zijn aangegeven en soms ook met een afscheiding (hek, muur). Die noemen we kunstmatige grenzen.

2. Zoek in een atlas een kaart op waar Marokko, Algerije en Tunesië op staan. Deze landen worden de Maghreb-landen genoemd.

Maghreb betekent *Eiland van het Uiterste Westen*. Waarom, denk je, worden de landen zo genoemd?

3. Volg op een kaart van Nederland de landsgrens met Duitsland en België. Waar is deze grens natuurlijk? Waarom? Waar is die kunstmatig?

Het drielandenpunt bij Vaals. Hier grenzen Nederland, Duitsland en België aan elkaar. Links sta je in Nederland (waar op de paal NL staat), rechts sta je in België (waar op de paal B staat). Het drielandenpunt is natuurlijk een kunstmatige grens.

Hoe ontstaan landsgrenzen?

Landen in Europa zijn vaak ontstaan toen landgoederen van edelen of vorstendommen werden samengevoegd. Zo ontstond Duitsland in de 19^e eeuw uit enkele tientallen vorstendommen en vrijsteden. Een ander voorbeeld is Nederland. Tot in de 16^e eeuw was het gebied dat nu Nederland en België omvat verdeeld in gewesten. Dat waren stukken land die eigendom waren van bisschoppen, hertogen, graven en baronnen. Die hadden hun gewest te leen gekregen van een vorst. Ze mochten in hun gewest voor een deel zelf doen en laten wat ze wilden. Alle gewesten bij elkaar heetten de Nederlanden of Lage Landen.

In 1519 werden de Nederlanden een deel van het keizerrijk van Karel V. In 1555 deed Karel V afstand van de troon. Zijn zoon Filips werd koning van Spanje en de Nederlanden werden bij Spanje gevoegd. In 1579 vielen de Nederlanden in twee delen uiteen. Gewesten die zich van Spanje wilden afscheiden, stichtten de Unie van Utrecht. Het was een nieuwe staat met landsgrenzen.

Andere gewesten wilden trouw blijven aan de Spaanse koning en stichtten de Unie van Atrecht. In 1582 sloten de gewesten Brabant en Vlaanderen zich daarbij aan.

1. Noem een woonplaats of streek in Nederland waarvan de naam een adellijke titel bevat. Kun je dat verklaren?
2. Kijk naar de kaart hiernaast.
De Unie van Utrecht is een voorloper van ...
De Unie van Atrecht is een voorloper van ...

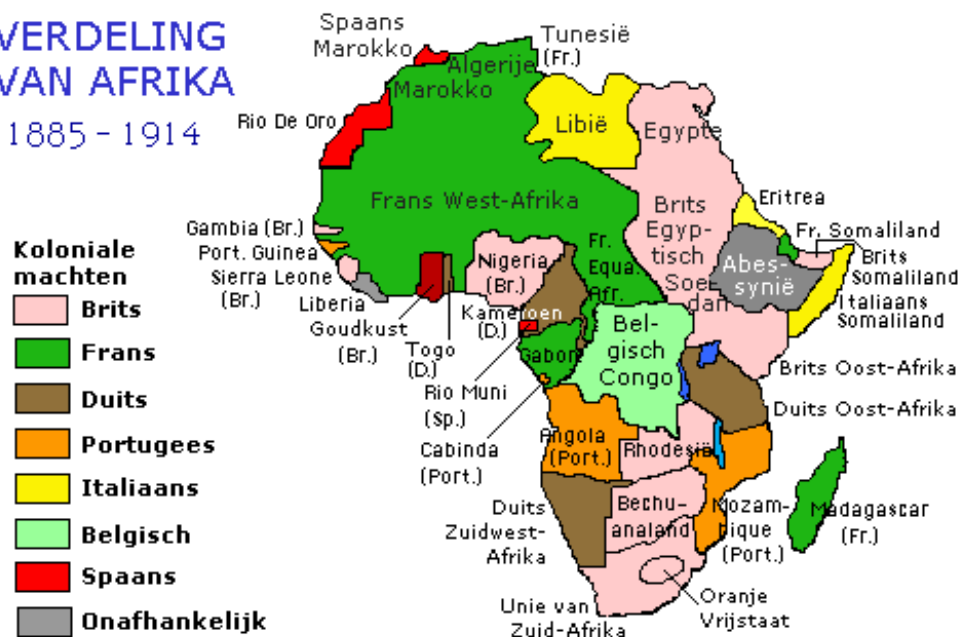
*De Nederlanden in 1579
Met in het noorden de Unie
van Utrecht en in het zuiden
de Unie van Atrecht*

Ontworpen landen

In de 19^e eeuw en vooral na 1880 probeerden Europese landen stukken van Afrika in hun macht te krijgen. Ze wilden daar kolonies van maken. Daarmee wilden ze hun macht vergroten. Ook kregen ze ruzie met elkaar over wie welk gebied mag hebben. In 1884 en 1885 hielden ze daar in Berlijn een conferentie over. Ze spraken ondermeer af geen oorlog tegen elkaar te voeren om gebieden in Afrika in bezit te krijgen. Na de conferentie werd Afrika opgedeeld tussen Frankrijk, Engeland, Portugal, Spanje, België en Duitsland. Hele gebieden werden door Europese landen onder elkaar verdeeld. Hierbij tekenden mensen die deze gebieden nooit hadden bezocht, lijnen op landkaarten die grenzen tussen nieuwe kolonies moesten voorstellen. Vaak duurde het geruime tijd voordat een nieuwe kolonie werkelijk door haar moederland in bezit werd genomen. Eerst kwamen er soldaten en ambtenaren. Daarna volgden planters, handelaren, onderwijzers, bouwvakkers en andere arbeiders uit het moederland.

VERDELING VAN AFRIKA

1885 - 1914

Ook het Midden-Oosten werd opgedeeld door politici die grenzen op landkaarten tekenden. Vóór de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) was het Midden-Oosten een deel van het Osmaanse rijk, de voorloper van Turkije. Tijdens de oorlog stonden het Osmaanse rijk en Duitsland tegenover Frankrijk en Groot-Brittannië. Duitsland en het Osmaanse rijk verloren de oorlog. Het Osmaanse rijk moest het Midden-Oosten afstaan aan de Volkerenbond. Deze bond was de voorloper van de Verenigde Naties. De Volkerenbond deelde het Midden-Oosten in stukken en verdeelden die over Frankrijk en Groot-Brittannië. Die moesten deze gebieden besturen uit naam van de Volkerenbond. Of anders gezegd: het werden *mandaatgebieden* van Frankrijk en Groot-Brittannië. Zo kregen Irak en Palestina (waar nu Israël en de Palestijnse gebieden liggen) een Brits bestuur en kwam Libanon onder Frans bestuur. De Afrikaanse kolonies en de mandaatgebieden in het Midden-Oosten werden later zelfstandig.

3. Leg in je eigen woorden uit wat een *mandaatgebied* is.
4. Vergelijk een kaart van Europa met landsgrenzen met een kaart van Afrika of het Midden-Oosten waar landsgrenzen op staan. Wat valt je op als je naar de grenzen kijkt? Hoe zou dat komen?

Oude en nieuwe grenzen

- 1a. Noem een land waar je aan de grens je euro's niet hoeft te wisselen en een land waar dat wél moet.
- 1b. Noem een land waar je ouders aan de grens hun paspoort niet hoeven te laten zien en een land waar dat wél moet.

Grenzen die niet meer dan lijnen op een landkaart zijn

Nog niet zo lang geleden was het niet eenvoudig om de grens over te gaan naar het buitenland. Je moest altijd geld wisselen, waar je ook naartoe wilde. Je moest bij iedere grens die je tegenkwam je paspoort laten zien. Je mocht bovendien van sigaretten, dranken met alcohol en enkele andere artikelen niet zoveel meenemen over de grens als je maar wilde.

Mensen die zaken deden over de grens, moesten vaak invoerrechten betalen als ze goederen uit het buitenland invoerden. Wilden ze dat niet, dan lieten ze goederen waar invoerrechten op geheven werden, over de grens smokkelen. Daar spaarden ze geld mee uit en smokkelaars verdienden er zelf aan. Een voorbeeld: In België was boter lange tijd duurder dan in Nederland. Belgen die boter invoerden uit Nederland moesten daarvoor invoerrechten betalen zodat Nederlandse boter in België tóch duur werd. Smokkelaars smokkelden Nederlandse boter over de grens om daar te verkopen.

*Grenscontrole in 1957.
Nederlandse toeristen
worden gecontroleerd op
smokkelwaar (boter,
sigaretten)*

Vanaf 1948 werd het telkens makkelijker om handel te drijven met mensen in het buitenland. Ook het reizen naar het buitenland ging makkelijker. Dat ging zó:

1948

Ontstaan van de Benelux met Nederland, België en Luxemburg. De landen verlagen invoerrechten bij handel met elkaar.

1949

Nederland en Duitsland sluiten een handelsverdrag met elkaar. Bij de handel tussen Duitsland en Nederland gaan invoerrechten omlaag. Nederland staat toe dat er nieuwe Duitse artikelen in Nederland worden ingevoerd en omgekeerd.

GRENZEN EN GRENSCORRECTIES

1957

Oprichting van de Europese Economische Gemeenschap of EEG. Hiervan zijn lid de landen van de Benelux, Duitsland, Frankrijk en Italië. Deze landen beginnen bij handel onder elkaar invoerheffingen te verlagen of af te schaffen en andere belemmeringen op te ruimen.

Oprichtingsvergadering in Rome

1958

Oprichting van Euregio met Overijssel, Drenthe en de Duitse bondsstaten Noordrijn-Westfalen en Neder-Saksen. Later komt Limburg erbij. De provincies en bondsstaten zorgen ervoor dat er steeds meer handel over de grens tussen Nederland en Duitsland wordt gedreven.

1967

De EEG wordt de Europese Gemeenschap of EG.

1993

De grenzen tussen de landen van de EG bestaan alleen nog maar op landkaarten. Bij de handel tussen de lidstaten zijn alle invoerheffingen en andere belemmeringen afschaft. Ook hoef je aan de grens je paspoort niet meer te laten zien als je van de ene lidstaat naar de andere reist.

1993

De EG wordt omgedoopt tot Europese Unie of EU.

Logo van de EU

2002

Invoering van de euro in Nederland, zijn buurlanden en nog acht andere landen van de EU.

2. Sinds de grenzen tussen de EU-landen zijn verdwenen, heeft de EU er leden bij gekregen En er zullen nog leden bijkomen. Wat gebeurt er met de grenzen van een land als dat lid wordt van de EU
 - a) als het land een buur is van een land dat al lid is?
 - b) als het land helemaal omsloten is door landen die nog géén lid zijn?
3. Waar wordt er volgens jou nog gesmokkeld:
 - a) Tussen Nederland en Duitsland ja/nee
 - b) Tussen Duitsland en Polen ja/nee
 - c) Tussen Polen en de Oekraïne ja/nee
 - d) Tussen Zweden en Noorwegen ja/nee

Kun je nog een paar landen noemen waartussen nog gesmokkeld kan worden?

Grenzen op een landkaart die barrières worden

Grenzen kunnen ook steeds meer een belemmering worden. Dat is bijvoorbeeld gebeurd waar landen van de EU grenzen aan landen die géén lid zijn. Eerst kon je makkelijk vanuit Wit-Rusland of de Oekraïne de grens met Polen over. Je had een paspoort nodig en die moest je laten zien aan de grens, maar dat was alles. Toen afgesproken werd dat Polen lid van de EU zou worden, moest Polen de grens met Wit-Rusland en de Oekraïne streng gaan bewaken. Nu moeten mensen in Wit-Rusland en de Oekraïne voortaan eerst een visum aanvragen voordat ze Polen (of een ander land van de EU) binnen mogen. Dat is een papier waarop staat dat je een bepaald land binnen mag. Ben je in Polen (of een ander land van de EU) en je hebt géén visum, dan kom je in een soort gevangenis dat uitzetcentrum heet. Daarna wordt je naar je eigen land teruggestuurd.

Strengere controle aan de buitengrens

Een ander voorbeeld is de grens tussen Israël en het Palestijnse gebied de Westelijke Jordaanoever. Eerst kon je op veel plaatsen de grens over, maar die werd zwaar bewaakt door gewapende soldaten. Ook moest je de goede reisdocumenten hebben. Die moest je tonen als je de grens wilde passeren. Het duurde vaak uren voor je aan de beurt was. Toch gingen dagelijks veel Palestijnen vanuit de Westoever deze grens over. Ze werkten in Israël, sommige van hun kinderen gingen in Israël naar school, Palestijnen zochten in Israël familieleden en vrienden op. Ook dreven Palestijnen op de Westoever handel met mensen in Israël. Dat wordt voor steeds meer Palestijnen moeilijk of zelfs onmogelijk. De regering van Israël laat een afscheiding rond de Westelijke Jordaanoever bouwen waar niemand overheen of doorheen kan komen. De bouw ervan is in 2002 begonnen. Hiermee wil de regering Palestijnen van de Westelijke Jordaanoever tegenhouden die in Israël een aanslag willen plegen. Er zijn in Israël vaker aanslagen gepleegd door een Palestijn van de Westelijke Jordaanoever. Daar zijn soms veel doden en gewonden bij gevallen.

De afscheiding bestaat uit een metershoge hek of een metershoge muur en het wordt voortdurend bewaakt. Hier en daar is er een opening in de afscheiding waar je door kan reizen. Daar staan lange rijen Palestijnen die op hun beurt wachten om hun reisdocumenten te laten zien. Naarmate de bouw van de afscheiding verder gaat, wordt het aantal plaatsen waar je de grens kunt passeren kleiner. Daardoor moeten steeds meer Palestijnen op de Westelijke

Jordaanoever die naar Israël willen een flink stuk omrijden om de afscheiding te passeren of kunnen er helemaal niet meer door.

4. Er zijn ook andere grenzen die versterkt zijn of zijn geweest met een afscheiding. Kun je daar een voorbeeld van noemen?
5. Op werkblad 2 heb je gezien dat er natuurlijke en kunstmatige landsgrenzen zijn. Welke van de twee soorten landsgrenzen moeten volgens jou worden versterkt als je indringers van over de grens wil tegenhouden?

Schuivende landsgrenzen

1. Zoek in een atlas op: Baarle-Nassau, Elten en Tudderren (Let op: deze plaats wordt ook Tüddern genoemd). Waar liggen ze?

Als een land groter of kleiner wordt, komen de grenzen ervan ergens anders te liggen. Dat is met Nederland enkele keren gebeurd.

Een legpuzzel aan de grens met België

Aan de Nederlandse kant van de grens met België ligt Baarle-Nassau en aan de Belgische kant Baarle-Hertog. De grens loopt niet simpelweg tussen beide Baarles door, maar kronkelt zich door straten en stukken grond en tussen huizen door die vlak naast elkaar staan. Stukjes België zijn omsloten door Nederlands grondgebied en omgekeerd. Deze gebiedjes heten enclaves. Hier en daar loopt de grens zelfs dwars door een huis!

Deze grillige grens heeft zijn oorsprong in de Middeleeuwen. Toen was het gebied waar de dorpen nu in liggen eigendom van edelen. In 1198 werd het opgedeeld tussen Hertog Hendrik I van Brabant en de leenheer van Breda. In het deel van de leenheer ligt nu Baarle-Nassau, in het andere Baarle-Hertog. Bij de verdeling ontstonden er enclaves. Aan het einde van de Tachtigjarige Oorlog in 1648 werd de grens hiertussen een landsgrens. Land dat van de leenheer was geweest kwam bij de Noordelijke Nederlanden en land dat van de hertog was geweest bij de Zuidelijke. In 1815 verdween de grens omdat het hele gebied in één land kwam te liggen, namelijk Nederland. Toen België in 1831 onafhankelijk werd, schoof de zuidelijke grens van Nederland naar het noorden op. De grens moest opnieuw worden getrokken en met grenspalen gemarkeerd. In het gebied van Baarle-Nassau en Baarle-Hertog werd de verdeling van vóór 1815 min of meer nagevolgd.

De grens loopt dwars door de winkel!

Gemakkelijk was dat niet want het gebied was op sommige plaatsen moeilijk toegankelijk. Ook waren er telkens ruzies over wat bij België en wat bij Nederland hoorde. In 1843 spraken Nederland en België met elkaar af om voor ieder perceel (lap grond) na te gaan of dat bij België of bij Nederland hoorde. Dat was een enorme klus want er lagen 5732 percelen in het gebied. Zo kreeg de grens zijn grillige loop en ontstonden er weer enclaves.

2. Je woont in Baarle-Nassau of Baarle-Hertog en de grens tussen Nederland en België loopt door je huis. Bij welk land moet volgens jou het hele huis horen? Leg uit waarom er zo over denkt.

Duits, Nederlands, Duits

Op 1 september 1939 viel Duitsland Polen binnen en nam het in bezit. Daarmee begon de Tweede Wereldoorlog. In mei 1940 lijfde Duitsland ook Nederland in. Vanaf september 1944 bevrijdden Geallieerde troepen (vooral uit Canada, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten) steeds meer delen van Nederland. Op 5 mei 1945 gaven de Duitse troepen in Nederland zich aan de Geallieerden over en was heel Nederland vrij.

De vijf jaren bezetting waren voor veel Nederlanders een barre tijd. Etenswaaren en andere artikelen die je dagelijks nodig hebt, werden steeds schaarser. In het najaar van 1944 brak er in Noord- en Zuid-Holland zelfs hongersnood uit en die duurde tot na de bevrijding. Dat was de Hongerwinter. Mensen werden opgepakt, weggevoerd en vermoord, vooral joden. Ten slotte werd er door gevechten en bombardementen veel schade aangericht aan woningen, fabrieken, havens, stations enzovoort.

Na de bevrijding wilden sommige Nederlanders Duitsland daarvoor laten betalen. Dat waren vooral mensen die verzet hadden gepleegd tegen het Duitse bestuur van Nederland. Met geld kon dat niet, want Duitsland was berooid en had helemaal geen geld. Daarom wilde men dat Nederland stukken land van Duitsland die aan Nederland grenzen, zou afpakken als schadevergoeding. Volgens de meest vergaande plannen hiervoor zou Nederland er op die manier 10.000 km² land bij krijgen. Dat is bijna éénderde van het oppervlak dat Nederland nu heeft, 33.833 km².

Eisch Deutschen grond! Affiche van het Nederlandsch Comité voor Gebiedsuitbreiding

Koningin Wilhelmina voelde er veel voor om land van Duitsland af te pakken, maar sommige ministers van het kabinet waren het er niet mee eens. Ook de Geallieerden wilden dat niet. Uiteindelijk nam Nederland genoeg met negen kleine stukken Duitsland. Die waren bij elkaar 69 km² groot en daar woonden ruim 9.500 Duitsers. De grootste gebieden lagen rond Elten en Tudderren. Op 23 april 1949 droeg Duitsland de gebieden aan Nederland over. Vier maanden later werd de Bondsrepubliek Duitsland opgericht. Bewoners van deze gebieden wilden dat Nederland hun gebieden weer aan Duitsland zou teruggeven. Ook de regering van Noordrijn-Westfalen (waar ondermeer Elten en Tudderren tot 1949 bij hoorden) en de regering van de bondsrepubliek wilden dat. Daar stemde Nederland uiteindelijk mee in. In 1963 gaf Nederland de gebieden aan Duitsland terug. Op één stuk na: het natuurgebied de Duivelsberg bij Nijmegen.

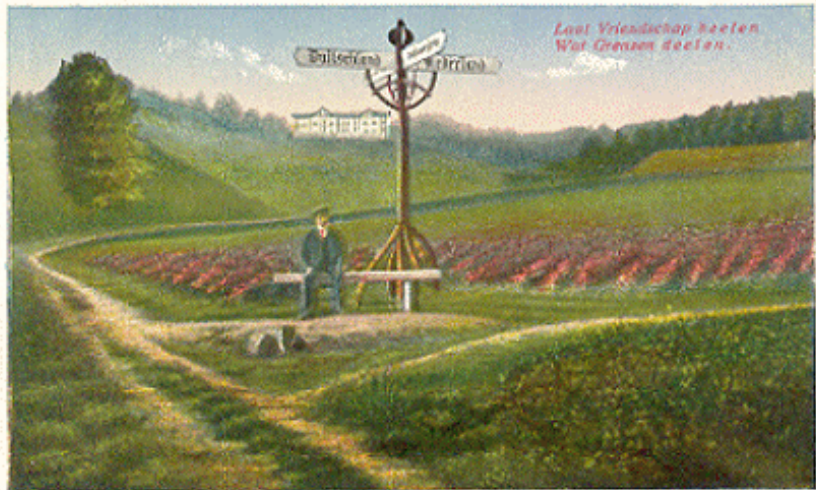

3. Bij de Duivelsberg (foto linksboven) staat een oude grenspaal met daarop de richtingen Nederland en Duitsland. De andere twee richtingsaanwijzers geven de tekst 'Laat vriendschap heelen, wat grenzen delen'. Leg die spreuk uit.
4. Klassenopdracht:

We maken een collage over Elten en Tudderren vóór en na de overdracht in 1963. Zoek naar afbeeldingen van deze plaatsen en schrijf er teksten bij. Afbeeldingen kun je vinden in een naslagwerk en op internet. Let daarbij op wegwijzers en straatnaamborden, reclameborden waar prijzen van artikelen op staan (in 1963 betaalde je in Nederland met guldens en in Duitsland met marken).

H

Handleiding

Natuurlijke en kunstmatige grenzen

Op dit werkblad laten we zien dat sommige landsgrenzen goed zichtbaar zijn omdat ze samenvallen met een natuurlijke barrière. Dat kan een rivier zijn, een kustlijn, een bergketen of ander soort moeilijk toegankelijk gebied. Andere landsgrenzen zijn op landkaarten goed te zien, maar zijn in werkelijkheid alleen door markeringen en/of kunstmatig aangelegde afscheidingen terug te vinden.

1. U schrijft de antwoorden op in volgorde van klein naar groot.
In Nederland zijn de volgende grenzen te vinden:

Afgegrensde gebieden	Hoe is de grens te zien?
Percelen	Heg, hek of schutting
Wijken	Vaak een brede straat, een kanaal of rivier of een spoorlijn
Gemeenten	Verkeersborden langs de weg
Waterschappen	Niet
Provincies	Niet
Landen	Grenspalen en borden
Continentalen	Zeestraat of zee, bergketen, woestijn

Daarnaast zijn er ook grenzen tussen woongebieden van volken, talen die gesproken worden (de taalgrens tussen Vlaanderen en Wallonië bijvoorbeeld), klimaatzones, tijdzones (met een speciale, de Datumgrens die door de Stille Oceaan loopt). De grenzen daartussen zijn alleen op kaarten te zien. In Nederland wordt bovendien gesproken over boven en beneden de Moerdijk, de Grote Rivieren en in West-Brabant boven en beneden de sloot.

2. De Maghreb-landen worden in het noorden en westen begrensd door de zee. De zuidelijke grens van deze landen loopt door de woestijn de Sahara. De vruchtbaarste gebieden van deze landen die meest aan de kust liggen vormen als het ware een eiland omgeven door zee en woestijn.
3. Tussen Delfzijl en de Vaalserberg, het Drielandenpunt, is de grens grotendeels kunstmatig. Alleen bij Spijk vormt de Rijn over een lengte van enkele kilometers een natuurlijke grens en zijn er ook enkele korte stukken waar een beek de natuurlijke grens vormt. In Limburg vormt de Maas een stuk natuurlijke grens tussen België en Nederland. Ook tussen Brabant en België liggen enkele kleine stukken natuurlijke grens, de beek de Mark bij Baarle-Nassau bijvoorbeeld.

Hoe ontstaan landsgrenzen?

Sommige landsgrenzen zijn grillig, andere als door een liniaal getrokken. Op dit werkblad zien leerlingen dat de verklaring hiervoor (grotendeels) in hun ontstaansgeschiedenis ligt.

1. Voorbeelden van plaatsnamen: 's Gravenhage (Den Haag), 's Hertogenbosch. Voorbeelden van streken: de Baronie (bij Breda), de Graafschap (rond Doetinchem)
2. De Unie van Utrecht is een voorloper van Nederland, de Unie van Atrecht is een voorloper van België.
3. Een mandaatgebied: een gebied dat in opdracht van de Volkenbond (tijdelijk) wordt bestuurd door een ander land.

4. In Europa zijn alle landsgrenzen kronkelig. In Afrika is dat niet overal het geval. In West-Afrika en aan de Middellandse Zee kust lopen landsgrenzen vaak over grote afstanden kaarsrecht. Ook in het Midden-Oosten is dat hier en daar het geval, bijvoorbeeld op het Arabisch Schiereiland. Landen met grenzen die over grote afstanden kaarsrecht lopen zijn ofwel kolonies geweest (Afrika) ofwel mandaatgebieden (Midden-Oosten).

Oude en nieuwe grenzen

Naarmate landen steeds meer met elkaar samenwerken op economisch en politiek gebied, wordt het makkelijker om van het ene land naar de andere te reizen en handel over de grens te drijven. Maar het omgekeerde komt ook voor. Van beide mogelijkheden geeft dit werkblad voorbeelden.

1. a en b) U maakt van de antwoorden die de leerlingen geven vier lijsten die u voor iedereen zichtbaar opschrijft.
- Landen waar je met euro's kunt betalen;
 - Landen die een andere muntsoort gebruiken;
 - Landen waar je aan de grens je paspoort niet hoeft te laten zien;
 - Landen waar dat nog wél moet.
- Landen waar je aan de grens je paspoort niet hoeft te laten zien, zijn allemaal lid van de Europese Unie. Van die landen hebben sommige de euro ingevoerd. Er zijn géén landen die géén lid zijn van de EU maar wel de euro hebben ingevoerd.
2. a) De landsgrens tussen de oude lidstaat of lidstaten en de nieuwe lidstaat verdwijnt. De andere grenzen van dat land blijven bestaan.
b) Alle grenzen van de nieuwe lidstaat blijven bestaan (In de praktijk is dat nog niet voorgekomen).
3. a) nee, b) nee, c) ja, d) ja.
In het algemeen kan er alleen gesmokkeld worden tussen twee landen als tenminste één van de twee niet deel uitmaakt van een vrijhandelszone.
4. Nog bestaande zwaar versterkte grenzen zijn bijvoorbeeld die tussen Noord- en Zuid-Korea, de Vredesmuur in Belfast die protestantse en rooms-katholieke woonwijken van elkaar scheidt en de grens tussen de Verenigde Staten en Mexico. Een paar voorbeelden uit het verleden: de Berlijnse Muur (1961-1989), de Muur van Hadrianus in Groot-Brittannië en de Chinese Muur. Ook tussen België en Nederland is er langs de grens een ondoordringbare afscheiding geweest bestaande uit hekken en draden die onder stroom stonden. Die werd tijdens de Eerste Wereldoorlog opgericht.
5. Natuurlijke grenzen vormen een barrière voor indringers, vooral als die uit brede waterlopen of onherbergzame gebieden bestaan. Bij kunstmatige grenzen moeten kunstmatige barrières worden opgeworpen: hekwerken, wachttorens, bewaakte grensposten langs wegen die over de grens lopen en dergelijke.

Schuivende landsgrenzen

Steeds als een landsgrens wordt verschoven, komen mensen in een ander land te wonen zonder te verhuizen. We laten aan de hand van de grenscorrecties bij Elten en Tudderden zien wat dat betekend heeft voor hun dagelijks leven.

1. Baarle-Nassau ligt aan de grens met België, zuidelijk van Tilburg. Elten ligt net over de Duitse grens vlakbij Lobith in Gelderland. Ook Tudderden ligt vlak over de Duitse grens bij de Limburgse stad Sittard.

2. In Baarle-Nassau en Baarle-Hertog is in dit soort gevallen het volgende afgesproken: Als bij een huis de grond onder de voordeur bij Nederland hoort, hoort het hele huis bij Nederland. Hoort de grond onder de voordeur van een huis bij België, dan hoort het hele huis bij België. Op die manier hoort ieder huis altijd helemaal bij één land.
3. De spreuk wijst erop dat een grens wel volken kan verdelen, maar dat ondanks een grens mensen toch heel vriendschappelijk met elkaar om kunnen gaan.
4. Klassenopdracht en een creatieve opdracht: poging om je in te leven in de veranderingen die in de grensgebieden rond Elten en Tuddereren plaatsvonden toen die in 1963 weer Duits werden.
Bij de overdracht werd de bewegwijzering aangepast. Prijzen van artikelen in winkels moesten van guldens naar Duitse marken worden omgerekend, politiemensen kregen een ander uniform en er kwamen andere verkeersborden en –regels. Meer informatie over Elten en Tuddereren voor en na de overdracht in 1963 is te vinden in naslagwerken in boekvorm of op internet.

Meer informatie op internet:

<http://www.baarledigitaal.org/enclavehistorie.php> Website van de gemeente Baarle Nassau met informatie over de enclaves

<http://www.ncc.nl/terreinen/toerinfo/Baarle.htm>
Informatie over Baarle Nassau en Baarle-Hertog

<http://geschiedenis.vpro.nl/afleveringen/3606801/#>
De Nederlandse annexatieplannen na de Tweede Wereldoorlog toegelicht

<http://forum.wo2.nl/viewtopic.php?t=2878>
De Nederlandse annexatieplannen na de Tweede Wereldoorlog nader toegelicht

<http://www.grenspalen.nl/>
Website over de grenspalen van Nederland

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Rijksgrens>
Wikipedia over de rijksgrens inclusief de annexaties na de Tweede Wereldoorlog

<http://www.grenslandmuseum.nl>
Museum in Dinxperlo over wonen en werken in de grensstreek